

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

This full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/14400>

Please be advised that this information was generated on 2014-11-11 and may be subject to change.

Maurice Vergeer, Paul Rutten & Peer Scheepers
**Cultivatietheorie in een veranderd
medialandschap**

Overzicht van eerdere studies en een toetsing voor een
middelgrote stad

In deze bijdrage staat de cultivatietheorie centraal. Als onderdeel van de culturele-indicatorenbenadering veronderstelt deze theorie effecten van televisie op inschattingen van de werkelijkheid (in concreto criminaliteitsperceptie en veiligheidsgevoelens) en attitudes over die werkelijkheid (anomie en subjectief ervaren etnische dreiging). Deze bijdrage is een replicatie van en een aanvulling op de cultivatietheorie.

Achtergrond: eerdere studies

Onderzoek naar effecten van massamedia-inhouden op het publiek en consequenties van deze inhouden voor de samenleving is een belangrijk onderdeel van het communicatiewetenschappelijk onderzoek (Stappers, Reijnders & Möller, 1990). Dat geldt ook voor de benadering die centraal staat in deze bijdrage: cultivatieanalyse. Ze werd in de jaren zeventig ontwikkeld onder leiding van Gerbner (Gerbner, 1969; 1973; 1979; Gerbner, Gross, Morgan & Signorielli, 1986) als onderdeel van zijn onderzoek naar televisie aan de hand van

culturele indicatoren (vgl. Rutten, 1994).

Gerbner beschouwt de televisie als de belangrijkste *storyteller* van de moderne Amerikaanse samenleving. De televisie is een institutie die een symbolische werkelijkheid creëert waarin miljoenen Amerikanen dagelijks urenlang verkeren. De programma's waar zij naar kijken kenmerken zich door een inhoudelijk systeem, waarin naar voren komt wat bestaat, wat belangrijk is, wat goed en wat slecht is en wat met wat te maken heeft. Gerbner spreekt in dit verband van het *boodschapsysteem* van televisie. De centrale stelling van Gerbner is dat de televisie verantwoordelijk is voor de *cultivatie* van wereldbeelden over de werkelijkheid bij kijkers die maar in beperkte mate representatief zijn voor de 'echte' werkelijkheid. Om deze stelling te onderzoeken verrichten Gerbner c.s. de zogenaamde cultivatieanalyse. Zij onderscheiden zware kijkers – mensen die zich veelvuldig en langdurig aan het boodschapsysteem van televisie blootstellen – en lichte kijkers die aanzienlijk minder televisiekijken. Cultivatie wordt onderzocht door zware en lichte kijkers te vergelijken met betrekking tot de inschattingen die zij hebben over de sociale werkelijkheid en door bepaalde attitudes bij beide groepen te onderzoeken. Over de inschattingen (eerste orde cultivatie) wordt verwacht dat zware kijkers er een beeld van de werkelijkheid op na houden dat meer lijkt op de televisiewerkelijkheid dan het beeld dat de lichte kijkers ervan hebben. Over attitudes (tweede orde cultivatie) wordt verwacht

Drs. Maurice Vergeer is toegevoegd onderzoeker bij de vakgroep Communicatiewetenschap van de Katholieke Universiteit Nijmegen. **Dr. Paul Rutten** is als senior onderzoeker werkzaam bij TNO, afdeling informatie, telecommunicatie en media. **Prof. dr. Peer Scheepers** is bijzonder hoogleraar Maatschappelijke Vooroordelen bij de faculteit der Sociale Wetenschappen van de Katholieke Universiteit Nijmegen.

Correspondentie: vakgroep Communicatiewetenschap, Katholieke Universiteit Nijmegen, Postbus 9104, 6500 HE Nijmegen, tel. +24 361 17 09, fax +24 361 30 73, E-mail M.Vergeer@maw.kun.nl.

dat zware kijkers verschillen van lichte kijkers en dat dit verschil verklaard kan worden op basis van verschil in de mate van televisiekijken. Door de veelvuldige en langdurige blootstelling van kijkers aan het boodschapsysteem van televisie zou deze bijdragen aan de 'mainstreaming of America'. Doordat mensen uit verschillende sociaal-culturele groepen aan hetzelfde boodschapsysteem worden blootgesteld zullen hun wereldbeelden meer op elkaar gaan lijken.

Daarmee wordt culturele diversiteit teruggebracht. Gerbner c.s. trachten 'mainstreaming' aan te tonen door inschattingen en attitudes van lichte kijkers uit twee verschillende sociaal-culturele groepen en die van zware kijkers uit die twee groepen met elkaar te vergelijken. Wanneer de onderzochte verschillen tussen de twee groepen zware kijkers kleiner zijn dan die van de lichte kijkers zou 'mainstreaming' zijn aangetoond.

Post-hoc kwamen Gerbner, Gross, Morgan en Signorielli (1980) met een theoretische bijstelling. Uit onderzoek bleek dat in sommige gevallen de inschattingen en attitudes van beide zware groepen kijkers, onder invloed van televisie, juist meer van elkaar verschilden. Het bleek dat het hier gevallen betrof waarbij de mensen uit één van de onderzochte subgroepen een alledaagse ervaring hadden die aanmerkelijk dichterbij de werkelijkheid zoals op televisie getoond, dan de mensen uit de andere categorie. De cultivatie werkte daarvoor exponentieel voor de zware kijkers uit de eerste groep. Ze kregen een dubbele dosis, in tegenstelling tot de zware kijkers in de andere groep. Gerbner noemde dit patroon *resonance*. Sindsdien wordt in cultivatieonderzoek naast de 'mainstreaming'-hypothese ook de 'resonance'-hypothese onderzocht¹.

Voorafgaand aan de probleemstelling willen we een aantal punten van theoretische en methodologische kritiek behandelen die in het kader van deze bijdrage verdisconteerd zijn ter verbetering van het gangbare cultivatieonderzoek.

Kritiek op eerdere studies

Verschillende onderzoekers hebben methodologische en theoretische kritiek geleverd op het cultivatieonderzoek. De kritiek betreft in hoofdzaak vier punten.

Een eerste punt betreft de meting van de onafhankelijke variabele: blootstelling aan televisie². Potter (1994) pleit er voor blootstelling aan televisie op metrisch niveau te operationaliseren. Uit onderzoek is namelijk gebleken dat het dichotomiseren, in het bijzonder daar waar men de grens tussen lichte en zware kijkers trekt, invloed heeft op de gevonden resultaten. Tevens wordt door meerdere onderzoekers gepleit voor een gedifferentieerde operationalisering van blootstelling. Door uit te gaan van blootstelling in het algemeen is het moeilijk om een inhoudelijke relatie te leggen tussen inhoudscategorieën die eigen zijn aan bepaalde genres en cultivatieaspecten. Bovendien vinden verschillende onderzoekers (Hawkins & Pingree, 1981; Potter & Chang, 1990; Rubin, Perse & Taylor 1990; Pfau,

Mullen, Deidrich & Garrow, 1995) in hun onderzoek dat blootstelling aan specifieke inhoud een betere verklaring geeft voor het optreden van cultivatie dan blootstelling in het algemeen. Zij bepleiten daarom cultivatieonderzoek uitgaande van een operationalisering van blootstelling aan specifieke inhoudelijke televisiegenres. Een tweede punt van kritiek betreft de cultivatievariabelen: de inschattingen en attitudes die door het boodschapsysteem van televisie zouden worden gecultiveerd (Potter, 1994). Ook deze kritiek is meerledig. Op de eerste plaats zou de theorie niet a priori (kunnen) aangeven welke cultivatiemetingen van belang zouden zijn: alleen op basis van boodschapanalyse kan voor de cultivatieanalyse worden bepaald wat er gecultiveerd wordt en welke richting die cultivatie opgaat. Als uit boodschapanalyse blijkt dat criminaliteit een belangrijke plaats inneemt in de programmering, dan dient men te voorzien in een theoretische argumentatie inzake de vraag waarom blootstelling aan televisie een verband zou hebben met de betreffende cultivatievariabele. Daarnaast is de kritiek dat de meting van de cultivatievariabelen niet voldoet aan conventionele schaalbaarheidscriteria inzake geldigheid en betrouwbaarheid (Potter, 1994). Dit geldt met name voor variabelen die op grond van meervoudige items zijn gemeten, zoals anomie, racisme enzovoort. En als men wil nagaan of mensen die veel televisiekijken ook daadwerkelijk de criminaliteit in de werkelijkheid overschatten, kan men dat volgens Potter (1994) geldiger en betrouwbaarder vragen door de respondenten een schatting te laten maken van de criminaliteit in plaats van hen een keuze te laten maken tussen twee mogelijke antwoorden, zoals doorgaans in cultivatieonderzoek gebeurt.

Een derde punt van kritiek betreft de aard van de relatie tussen blootstelling aan televisie en de cultivatievariabelen. Kritische onderzoekers stellen dat de sterkte van het verband te laag is om de cultivatietheorie te aanvaarden. Daarnaast wordt opgemerkt dat het verband mogelijk niet lineair is, terwijl associatiematen worden gehanteerd die lineariteit assumeren. Daarom raadt Potter (1991, 1994) aan om de precieze aard van de relaties in beeld te brengen (lineair dan wel curvilineair). Deze inspectie kan eveneens uitsluitsel geven over de mate van 'mainstreaming'³. Om 'mainstreaming' op het spoor te komen kan men ook kijken naar de relatie tussen blootstelling aan televisie en een cultivatieconcept. Men moet dan nagaan in hoeverre de spreiding op het cultivatieconcept afneemt naarmate blootstelling aan televisie toeneemt. Indien deze spreiding afneemt, is er sprake van 'mainstreaming'.

Daarnaast is de kritiek geuit dat de relatie tussen televisieblootstelling en de cultivatievariabelen een schijnverband zou kunnen zijn dat tot stand komt door derde testvariabelen (Doob & MacDonald, 1979; Hirsch, 1980; 1981a; 1981b; Hughes, 1980). Potter raadt dan ook aan te testen of de relatie blijft bestaan onder controle van, theoretisch en empirisch, relevante variabelen.

Als vierde punt voert Potter, in navolging van Morgan en Signorielli (1990), aan dat nagegaan dient te worden of de associatie tussen

blootstelling aan televisie en cultivatievariabelen in bepaalde omstandigheden sterker is dan in andere omstandigheden. Dit laatste is mogelijk door, theoretisch en empirisch, relevante conditionele variabelen te specificeren.

Probleemstelling

In deze bijdrage willen we de cultivatietheorie opnieuw toetsen voor de Nijmeegse situatie. De cultivatieanalyse die Bouwman in Nederland verrichtte in 1980 leverde geen ondersteuning op voor de cultivatiehypothese hier te lande. Tevens kon onvoldoende empirische ondersteuning voor 'mainstreaming' of 'resonance' gevonden worden. Dit was zijns inziens te wijten aan het verschil in inhoud en programmering van de televisie in de Verenigde Staten en Nederland en aan het verschil in gemiddelde kijktijd. Een zware kijker in Nederland in 1980 ziet niet alleen televisiedrama. Hij of zij ziet in vergelijking met de Amerikaanse zware kijker veel nieuws en informatie en wordt daarbij ook nog geconfronteerd met een scala van verschillende omroepen. Bovendien kijkt de Nederlandse zware kijker minder lang dan de Amerikaanse (Bouwman, 1987). De reden om de cultivatiehypothese opnieuw te toetsen is de sterk veranderde Nederlandse mediacontext. Immers, sinds 1980, toen Bouwman (1987) een dergelijke analyse uitvoerde, is de Nederlandse televisiesituatie drastisch gewijzigd. Aan het eind van 1994 zijn er vijf stations in de lucht, drie publieke en twee commerciële, die zich eerst en vooral richten op de Nederlandse kijkersmarkt⁴ tegen slechts twee publieke stations in 1980. Het meest bekeken station, RTL4, is een recente nieuwkomer en kent een populairdere, meer op de grootste gemene deler gerichte programmering dan de drie publieke netten. Daarnaast ligt de gemiddelde kijktijd per dag in 1994 aanzienlijk hoger dan in 1980. Werd in maart 1980 nog gemiddeld 105 minuten per dag gekeken, in 1994 is dat opgelopen naar 154 minuten. Deze toename is vooral te wijten aan de toegenomen kijktijd overdag die optrad bij de introductie van middagtelevisie⁵. Gelet op deze sterk veranderde omstandigheden, is er voldoende aanleiding om te onderzoeken of er in deze sterk veranderde constellatie sprake is van cultivatie.

Voor de herhaalde toetsing van Gerbners theorie over de rol van de televisie voor de Nijmeegse situatie zullen we drie vragen specificeren. Die vragen zullen we in eerste instantie trachten te beantwoorden op grond van de theoretische en empirische evidenties die deze onderzoekstraditie tot nog toe heeft voortgebracht, hetgeen resulteert in een aantal hypothesen. Die hypothesen zullen we vervolgens toetsen, hetgeen uiteindelijk leidt tot een kritische evaluatie van de cultivatietheorie. Daarbij houden we rekening met de hierboven geformuleerde kritische kanttekeningen. De eerste algemene vraag luidt: Bestaat er een verband tussen blootstelling aan televisie en inschattingen en attitudes bij kijkers, met betrekking tot aspecten van het boodschapsysteem van televisie?

Een aantal verschillende aspecten van cultivatie wordt hier onderzocht. Allereerst wordt nagegaan in hoeverre er een verband bestaat tussen enerzijds de mate van blootstelling aan televisie in het algemeen, dan wel blootstelling aan specifieke programmagenres, en anderzijds inschattingen van elementen van de sociale werkelijkheid: de zogenaamde eerste orde cultivatie-items. Het verband wordt gecontroleerd voor relevante derde variabelen. Vervolgens worden verbanden onderzocht tussen enerzijds de genoemde blootstellingsvariabelen en anderzijds bepaalde attitudes: de zogenaamde tweede orde cultivatie. Ook hier wordt gecontroleerd voor relevante derde variabelen.

In het traditionele cultivatieonderzoek wordt vooral onderzocht in hoeverre blootstelling aan televisie een verband vertoont met inschatting van de mate van geweld in de samenleving en het beeld van de wereld als een gemene en angstaanjagende wereld. Dit aandachtspunt vloeit voort uit de bevindingen in het onderzoek van het boodschapsysteem van televisie. Daaruit blijkt dat geweld een belangrijke plaats inneemt in Amerikaanse televisieprogramma's (Gerbner & Gross 1976; Gerbner, Gross, Eeley, Jackson-Beeck, Jeffries-Fox & Signorielli, 1977; Gerbner Gross, Jackson-Beeck, Jeffries-Fox & Signorielli, 1978; Gerbner, Gross, Signorielli, Morgan & Jackson-Beeck, 1979; Gerbner, Gross, Morgan & Signorielli, 1980, 1981). Uit gelijksoortig Nederlands onderzoek (Bouwman, 1987; Bouwman, Meier & Nelissen, 1987) en een vergelijkende analyse van Nederlandse en Amerikaanse dramaprogramma's (Bouwman & Signorielli, 1985) blijkt dat de hoeveelheid geweld in dramaprogramma's uitgezonden op de Nederlandse televisie in grote lijnen overeenkomt met die in Amerikaans drama. Voorts blijkt dat de uit de Verenigde Staten naar Nederland geïmporteerde programma's zich in de mate waarin geweld voorkomt niet onderscheiden van de programma's die in de VS op het scherm verschijnen (Bouwman & Signorielli, 1985). De hoeveelheid Amerikaans drama die wordt uitgezonden op de Nederlandse televisie is aanzienlijk en is sinds het onderzoek van Bouwman hier te lande verder toegenomen (Hustings, 1992; Biltereyst, 1995).

Gezien het feit dat de televisiewereld beschouwd kan worden als een gewelddadige wereld, bestaat het vermoeden dat de mensen die veel naar televisie kijken de mate van criminaliteit in die werkelijkheid hoger zullen inschatten dan mensen die minder naar televisie kijken. Daarbij willen we nagaan of deze hypothese geldig is voor blootstelling in het algemeen of genuanceerd dient te worden voor wat betreft het kijken naar specifieke programmagenres. Daarbij baseren wij ons op Rubin, Perse en Taylor (1988) die aantonen dat genrespecifieke blootstelling gedifferentieerde effecten heeft op cultivatieconcepten: nieuws blijkt minder sterk samen te hangen met cultivatieconcepten dan drama en amusement. In dit onderzoek zal dan ook een onderscheid worden gemaakt in blootstelling aan 'drama en amusement' en 'nieuws en informatie'. De veronderstelling is dat nieuws en informatieve programma's wel een realistischer beeld van

de werkelijkheid schetsen, maar dat dit voor de kijker ver van zijn bed is. Drama- en amusementsprogramma's daarentegen schetsen een meer fictief beeld van de werkelijkheid. Echter, dit is een beeld van de werkelijkheid dat meer aansluit bij de eigen leefwereld van de kijker. Dit leidt tot de eerste drie hypothesen:

Hypothese 1a

Blootstelling aan televisie beïnvloedt de inschatting van de mate van criminaliteit in de maatschappelijke werkelijkheid.

Hypothese 1b

Blootstelling aan drama- en amusementsprogramma's op televisie beïnvloedt de inschatting van criminaliteit in de maatschappelijke werkelijkheid sterker dan blootstelling aan televisie in het algemeen.

Hypothese 1c

Blootstelling aan nieuws en informatieprogramma's op televisie beïnvloedt de inschatting van criminaliteit in de maatschappelijke werkelijkheid zwakker dan blootstelling aan televisie in het algemeen.

Gebaseerd op het feit dat de televisiewerkelijkheid absoluut en relatief als een gewelddadige werkelijkheid beschouwd kan worden, wordt er een positief verband verwacht tussen de mate van televisiekijken en inschatting van (on)veiligheid in de maatschappelijke werkelijkheid. Wederom wordt een gedifferentieerd verband verwacht voor de eerder onderscheiden programmagenres 'drama en amusement' en 'nieuws en informatie'. Dit leidt tot de tweede trits hypothesen:

Hypothese 2a

Blootstelling aan televisie beïnvloedt de inschatting van onveiligheid in de maatschappelijke werkelijkheid.

Hypothese 2b

Blootstelling aan drama- en amusementsprogramma's beïnvloedt de inschatting van onveiligheid in de maatschappelijke werkelijkheid sterker dan blootstelling aan televisie in het algemeen.

Hypothese 2c

Blootstelling aan nieuws- en informatieprogramma's beïnvloedt de inschatting van onveiligheid in de maatschappelijke werkelijkheid zwakker dan blootstelling aan televisie in het algemeen.

Bovenstaande hypothesen dragen allemaal een bi- of trivariaat karakter. De kritiek van Potter (1994) bestaat evenwel daarin dat deze hypothesen pas aanvaard kunnen worden als kan worden uitgesloten dat deze relaties tot stand worden gebracht door derde, in casu controlevariabelen. Uit eerdere studies met betrekking tot de subjectie-

ve factoren die van invloed zijn op inschattingen van criminaliteit en onveiligheid is gebleken dat deze sterk geassocieerd zijn met leeftijd. Zo komt uit een recente onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek naar voren dat terwijl ouderen minder vaak het slachtoffer zijn van een delict, zij veel meer kampen met angst en onrust in verband met criminaliteit (CBS, 1985; Cozijn & Van Dijk, 1976). Daarnaast is gebleken dat inschatting van criminaliteit ook samenhangt met opleiding en sociale klasse. Mede op grond hiervan wordt nagegaan in hoeverre relaties die bij het onderzoek van de hypothesen 1a tot en met 2c wellicht zijn te wijten aan de werking van relevante derde variabelen:

Hypothese 3

De invloed van blootstelling aan televisie in het algemeen en van blootstelling aan programmagenres op de inschatting van criminaliteit en onveiligheid blijft bestaan onder controle van de variabelen leeftijd, opleiding en sociale klasse.

Door Gerbner c.s. wordt verondersteld dat kijkers die veel televisiekijken een beeld van de wereld als zijnde 'mean and dangerous' zullen ontwikkelen. De televisiewereld is immers een wereld waarin geweld en machtsgebruik c.q. -misbruik doorslaggevend zijn bij de oplossing van conflicten en problemen. Televisiekijken zou, vanuit deze gedachtengang, een positief verband moeten hebben met anomische gevoelens. De volgende hypothesen hebben betrekking op dit veronderstelde verband:

Hypothese 4a

Blootstelling aan televisie beïnvloedt het hebben van anomiegevoelens.

Hypothese 4b

Blootstelling aan drama- en amusementsprogramma's beïnvloedt het hebben van anomiegevoelens sterker dan blootstelling aan televisie in het algemeen.

Hypothese 4c

Blootstelling aan nieuws- en informatieprogramma's beïnvloedt het hebben van anomiegevoelens zwakker dan blootstelling aan televisie in het algemeen.

Het vierde aspect dat door de televisie zou worden gecultiveerd zou bestaan in racistische attitudes. Daarvoor zijn zowel theoretische als empirische argumenten. Van Dijk (1991) meent dat de pers minder dan voorheen ongenueanceerde racistische opinies verspreidt. Desalniettemin meent hij dat negatieve stereotypen over etnische minderheden als zijnde een 'maatschappelijk probleem' en als 'een bedreiging' nog steeds op grote schaal worden verspreid, ook in Nederland. De redenen daarvoor zijn volgens Van Dijk (1993) gelegen in de blanke dominantie binnen de pers waardoor wordt be-

paald wat de nieuwstopics zijn en op welke wijze daarvan verslag dient te worden gedaan. Deze vaststelling geldt volgens Van Dijk zowel voor de schrijvende pers als voor de televisie en de wijze waarop drama en komedies worden geproduceerd (1993, p. 247). Deze omstandigheden hebben verstrekkende consequenties: zij vormen zowel de inhoud van de verslaggeving als indirect de etnische attitudes van het grote publiek.

Entman (1990; 1992) is in dit opzicht wat voorzichtiger. Hij toont aan dat zwarten, op een lokaal televisiestation, systematisch op zo'n wijze werden geportretteerd dat negatieve stereotypen zouden worden aangewakkerd: zwarten zouden worden gepercipieerd als zijnde maatschappelijke lastposten, die allerlei rechten opeisen zonder dat zij daar daadwerkelijk aanspraak op zouden kunnen maken. Daarom zouden zwarten mogelijkserwijs als bedreigend worden ervaren (Entman, 1992, p. 359). Maar Entman beschouwt dit als een nader te onderzoeken hypothese. Hypothese 5a tot en met 5c luiden derhalve:

Hypothese 5a

Blootstelling aan televisie beïnvloedt de gevoelens van etnische dreiging.

Hypothese 5b

Blootstelling aan drama en amusementsprogramma's beïnvloedt de gevoelens van etnische dreiging sterker dan blootstelling in het algemeen.

Hypothese 5c

Blootstelling aan nieuws- en informatieprogramma's beïnvloedt de gevoelens van etnische dreiging zwakker dan blootstelling in het algemeen.

Uit eerdere studies met betrekking tot enerzijds anomie en anderzijds gevoelens van etnische dreiging is gebleken dat deze attitudes sterk geassocieerd zijn met het behoren tot een bepaalde sociale klasse, de hoogste opleiding die men heeft voltooid en leeftijd (vgl. Scheepers, Felling & Peters, 1990; 1992). In overeenstemming met door Scheepers, Felling en Peters (1990; 1992) gespecificeerde theoretische veronderstellingen is gebleken dat sociale categorieën die hetzij sterk onderhevig zijn aan conjuncturele fluctuaties hetzij zich door etnische minderheden bedreigd voelen op de huisvestings- en arbeidsmarkt, het meest worden gekenmerkt door zowel anomiegevoelens als subjectieve gevoelens dat etnische minderheden hen zouden bedreigen. Concreet gaat het om handarbeiders, zelfstandigen, laag opgeleiden en ouderen. Daarom is het ook hier relevant om na te gaan in hoeverre bepaalde verbanden eventueel te wijten zijn aan de invloed van derde variabelen.

Hypothese 6

De invloed van blootstelling in het algemeen en van blootstelling

aan specifieke programmagenres op gevoelens van anomie en etnische dreiging blijft bestaan onder controle van de variabelen leeftijd, opleiding en sociale klasse.

Tot zover de theoretische overwegingen en hypothesen met betrekking tot de eerste vraag. De tweede algemene vraag die in deze bijdrage aan de orde wordt gesteld heeft betrekking op het 'mainstreaming'-idee van Gerbner: bestaat er een verband tussen blootstelling aan televisie in het algemeen en de mate van homogeniteit van inschattingen en attitudes?

Het idee achter deze vraag is dat naarmate mensen meer blootgesteld zijn aan de televisie, zij niet alleen meer gecultiveerd worden, maar bovendien onderling minder van elkaar gaan verschillen wat betreft inschattingen en attitudes dan mensen die minder blootgesteld zijn aan televisie. Daartoe is de volgende hypothese geformuleerd.

Hypothese 7

Naarmate mensen meer blootgesteld zijn aan televisie is er sprake van een grotere homogeniteit in hun inschattingen van criminaliteit en onveiligheid en hun gevoelens van anomie en etnische dreiging.

De hierboven geformuleerde hypothesen dragen allemaal een onconditioneel karakter. De kritiek van Potter (1994) bestaat daarin dat, ter toetsing van Gerbners 'resonance'-hypothese, nader gespecificeerd dient te worden onder welke omstandigheden de bovenstaande hypothesen sterker gelden dan onder andere omstandigheden. Op grond daarvan willen we de derde vraag aan de orde stellen: onder welke omstandigheden is de relatie tussen blootstelling aan televisie enerzijds en inschattingen en attitudes anderzijds sterker dan wel zwakker?

De belangrijkste conditie die wordt genoemd in de studies van Gerbner met betrekking tot de relatie tussen blootstelling enerzijds en inschattingen van criminaliteit en onveiligheid én het hebben van anomiegevoelens anderzijds heeft betrekking op de wijk waarin men woont (respectievelijk hypothese 1a, 2a en 4a). De theoretische argumentatie luidt dat, indien men in een relatief criminele wijk woont, blootstelling aan televisie in sterkere mate cultiverend werkt (i.c. op inschatting van criminaliteit en onveiligheid en het hebben van anomiegevoelens) dan wanneer men in een wijk woont waarin criminaliteit relatief weinig voorkomt (Gerbner, Gross, Morgan & Signorielli, 1980). Hypothese 8 heeft betrekking op inschattingen:

Hypothese 8

De invloed van blootstelling aan televisie op de inschattingen van criminaliteit en onveiligheid is sterker voor inwoners van wijken met een relatief hoog percentage criminaliteit dan voor inwoners van wijken met een relatief laag percentage criminaliteit.

De volgende conditionele hypothese heeft betrekking op anomische gevoelens:

Hypothese 9

De invloed van blootstelling aan televisie op anomiegevoelens is sterker voor inwoners van wijken waar een relatief hoog percentage criminaliteit is dan voor inwoners van wijken met een relatief laag percentage criminaliteit.

Met betrekking tot de relatie tussen blootstelling aan televisie en het hebben van gevoelens van etnische dreiging (hypothese 5a) zijn in Nederland slechts enkele contextstudies voorhanden. Er zijn enige empirische indicaties dat extreem-rechtse partijen, waarvan verondersteld wordt dat zij vooral een racistisch electoraat aantrekken, vooral succesvol zijn in wijken respectievelijk steden en provincies waar relatief veel etnische minderheden wonen (Van Donselaar & Van Praag, 1983). De theoretische argumentatie zou luiden dat, indien men in een omgeving woont waar relatief veel etnische minderheden wonen, blootstelling aan televisie in sterkere mate effecten heeft op gevoelens van etnische dreiging dan wanneer men in een wijk woont waarin relatief weinig etnische minderheden wonen. De volgende conditionele hypothese heeft betrekking op gevoelens van etnische dreiging:

Hypothese 10

De invloed van blootstelling aan televisie op gevoelens van etnische dreiging is sterker voor inwoners van wijken waar relatief veel etnische minderheden wonen dan voor inwoners van wijken waar relatief weinig etnische minderheden wonen.

In het onderstaande zullen we uiteenzetten op grond van welke gegevens en met welke analyses we de genoemde hypothesen zullen toetsen.

Dataverzameling, steekproef en representativiteit

Er is een steekproef van 1500 personen getrokken uit het bevolkingsregister van de gemeente Nijmegen, bestaande uit mensen die achttien jaar of ouder en jonger dan zeventig jaar waren op het moment van trekking. Die personen hebben een introductiebrief ontvangen met daarin een uitleg over de aard en doelstelling van het onderzoek. Uiteindelijk zijn daarvan 1275 mensen benaderd door in totaal 122 studenten die daarvoor uitvoerig waren geïnstrueerd over de wijze waarop zij de respondenten dienden te benaderen en over de interviewprocedure. Van de benaderde personen zijn er 151 bij nader inzien uitgesloten van het onderzoek omdat zij tijdens de interviewperiode niet geïnterviewd konden worden. Van de resterende 124 personen bleken er 592 bereid om mee te doen aan het onderzoek, hetgeen betekent dat de responserate 52.7% bedraagt.

Op grond van Chi-kwadraattoetsen is nadien bepaald of en zo ja, in hoeverre de verdeling van een aantal kenmerken (geslacht, leeftijd en stadsdeel) binnen de steekproef afweek van de verdeling van diezelfde kenmerken binnen de populatie (i.c. Nijmegen). Op basis van deze toetsen bleek de steekproef representatief te zijn voor de kenmerken geslacht en leeftijd. Met betrekking tot het kenmerk stadsdeel zijn er evenwel afwijkingen geconstateerd tussen de steekproef en de populatie. Blijkbaar is het zo dat de mensen in bepaalde stadsdelen meer bereid zijn om mee te werken aan dergelijk onderzoek dan in andere stadsdelen. Desalniettemin beschouwen we deze steekproef als geschikt voor het beantwoorden van de vraagstellingen. Natuurlijk zullen we enige voorzichtigheid betrachten met uitspraken over de stadsdelen. Voor specifiekere informatie over een en ander verwijzen we naar Te Grotenhuis en Scheepers (1995).

Operationalisering

Zoals al eerder is opgemerkt kan *blootstelling aan televisie* op verschillende wijzen worden geoperationaliseerd. In deze studie zullen twee daarvan worden toegepast, namelijk de multiplicatieve maat en de genremaat. Daarbij sluiten wij aan bij Potters (1994) aanbevelingen. De multiplicatieve maat betreft het aantal werkdagen waarop men televisie kijkt, vermenigvuldigd met het aantal minuten televisiekijken op zo'n dag, plus het aantal minuten televisiekijken op zaterdag en op zondag. Bij deze maat wordt dus rekening gehouden met de mogelijkheid dat kijkers niet elke dag televisiekijken. Tevens wordt rekening gehouden met een verschil in kijkpatroon tussen het weekeinde en werkdagen. Uiteindelijk resulteert dit in de variabele blootstelling aan televisie per week (gemiddeld: 14.4 uren; standaarddeviatie: 10.8 uren). Omdat deze variabele niet normaal verdeeld bleek te zijn, is deze in decielen ingedeeld. Hierdoor wordt een meer normaal verdeelde variabele verkregen, terwijl het metrische karakter wordt behouden.

De tweede operationalisering van blootstelling aan televisie is de mate waarin mensen naar verschillende genres kijken. Daartoe is de respondenten de vraag voorgelegd in welke mate zij naar de volgende typen programma's kijken: journaal, actualiteitenprogramma's, Nederlandse series, Amerikaanse series, speelfilms, Duitse krimi's, sportprogramma's, showprogramma's en spelletjes, praatprogramma's en popmuziek. Om te bepalen of het kijken naar verschillende genres terug te brengen is tot een beperkter aantal dimensies is principale factoranalyse uitgevoerd. Hieruit volgen in eerste instantie vier principale factoren, die echter niet aan de conventionele criteria (eigenwaarde >1; communaliteit >.20; unidimensionaliteit) voldeden. Na verwijdering van de genres met een te lage communaliteit blijven er twee interpreteerbare factoren over: enerzijds 'drama en amusement' (Nederlandse series, Amerikaanse series en showprogramma's/spelletjes) en anderzijds 'nieuws en informatie' (journaal en actualiteitenprogramma's; zie bijlage: tabel 5).

In deze studie worden vier centrale cultivatieconcepten gehanteerd: inschatting van de criminaliteit, inschatting van de (on)veiligheid, anomische gevoelens en gevoelens van subjectief ervaren etnische dreiging. De *inschatting van de criminaliteit* is op twee wijzen gemeten. Allereerst is de respondenten gevraagd te schatten hoeveel procent van de Nijmeegse bevolking per jaar slachtoffer wordt van mishandeling op straat of in openbare gelegenheden. Daarnaast is de respondenten gevraagd te schatten in hoeveel procent van de woningen in Nijmegen per jaar wordt ingebroken. Bij de operationalisering is aangesloten bij de aanbeveling van Potter (1994) om respondenten zelf een percentage te laten schatten in plaats van een keuze te maken uit twee voorgegeven percentages. De kans dat men slachtoffer van een inbraak of van een mishandeling wordt, schatten de respondenten op gemiddeld 24% respectievelijk 16%. Omdat deze variabelen niet normaal verdeeld zijn, zijn zij teruggebracht tot 11 categorieën.

De *inschatting van (on)veiligheid* van mensen is gemeten aan de hand van twee vragen waarbij de respondent aangeeft in welke mate men zich overdag en 's nachts veilig voelt in de buurt.

Anomie is gemeten met recente vertalingen van de Likert-items van Srole (1956; vgl. Scheepers, Felling & Peters, 1992). Om de schaalbaarheid van de anomie-items te bepalen is een principale factoranalyse uitgevoerd (zie bijlage: tabel 6). Volgens de reeds eerder genoemde conventionele schaalbaarheidscriteria resulteerde deze in één dimensie. De betrouwbaarheid (Cronbachs alfa) is .66.

Vervolgens zijn hiervan de somscores over de items berekend.

De mate waarin men zich door allochtonen in economische zin bedreigd voelt (Eisinga & Scheepers, 1989) is geïndiceerd door vier stellingen (zie bijlage: tabel 7). Principale factoranalyse, volgens eerder genoemde criteria, wijst op de unidimensionaliteit van *subjectief ervaren etnische dreiging*. De betrouwbaarheid (Cronbachs alfa) bedraagt .83. Vervolgens zijn ook hier de somscores over de items berekend.

Leeftijd is gemeten door de respondent naar de geboortedatum te vragen. De variabele leeftijd is tot zes categorieën teruggebracht.

Opleiding is gemeten door de respondent te vragen naar zijn of haar hoogst genoten opleiding. Dit resulteert in een variabele van tien categorieën, lopend van lagere school tot en met wetenschappelijk onderwijs. Deze variabele is tot zeven categorieën teruggebracht.

Sociale klasse is gemeten aan de hand van de EGP-classificatie zoals deze door Erikson, Goldthorpe en Portocarero (1983) is ontwikkeld. Deze indeling is nominaal van meetniveau en bestaat oorspronkelijk uit tien categorieën, die omwille van de overzichtelijkheid is teruggebracht tot vijf categorieën. Daarnaast is deze indeling aangevuld met twee categorieën niet-werkzame mensen.

Voor de hypothese over 'resonance' (hypothesen 8, 9 en 10) moeten de respondenten in twee groepen verdeeld worden. Dit gebeurt op

basis van populatiegegevens van wijken in de gemeente Nijmegen (1994). Om te bepalen wat de werkelijke gemiddelde kans is om slachtoffer te worden van een inbraak of van mishandeling is het aantal inbraken in een wijk gedeeld door het aantal woningen, en is het aantal mishandelingen in een wijk gedeeld door het aantal inwoners in die wijk. De kans op een inbraak in een woning is 4.7% (minimum = 0%, maximum = 9.6%). Voor de toetsing van de 'resonance'-hypothese van inschatting van inbraken geldt dat respondenten in een criminele wijk wonen indien het percentage inbraken groter of gelijk is aan 4.7. Respondenten in een wijk met een lagere kans wonen dan in een niet-criminele wijk. De kans om het slachtoffer van een mishandeling te worden is één procent (minimum = .3%, maximum = 7.7%). Voor de toetsing van de 'resonance'-hypothese van inschatting van mishandelingen geldt dat respondenten in een criminele wijk wonen indien het percentage mishandelingen groter of gelijk is aan één. Is het wijkpercentage lager, dan wonen de respondenten in een niet-criminele wijk. Het percentage allochtonen voor geheel Nijmegen is 10.4% (minimum = 1.5%, maximum = 19.4%). Voor de toetsing van de 'resonance'-hypothese van subjectief ervaren etnische dreiging geldt dat mensen in een wijk met veel allochtonen wonen indien het percentage allochtonen groter of gelijk is aan 10.4. Omdat op wijkniveau niet direct een equivalent voor anomie gevonden kan worden, zal de indeling plaatsvinden op basis van criminele wijken.

Analyses

Omdat de theorie rond cultivatie uitgaat van een asymmetrische relatie tussen blootstelling aan televisie enerzijds en inschattingen van en attitudes ten aanzien van de werkelijkheid anderzijds, is in de analyse gekozen voor lineaire regressie. Als afhankelijke variabelen worden dan inschatting van de criminaliteit en (on)veiligheid, anomie en subjectief ervaren etnische dreiging gepostuleerd. De onafhankelijke variabelen zijn blootstelling aan televisie, de blootstelling aan bepaalde genres en de achtergrondkenmerken leeftijd, opleiding en sociale klasse.

Voordat overgegaan wordt naar de multivariate analyses is eerst gekeken naar de bivariate associaties tussen de afhankelijke variabelen en de onafhankelijke variabelen. Dit heeft twee redenen. Multivariate analyse heeft alleen zin als de bivariate correlatie significant is. Op basis van tabel 1 kan worden geconcludeerd dat inschatting van onveiligheid, zowel 's nachts als overdag, niet samenhangt met blootstelling aan televisie. Deze concepten worden dan ook niet opgenomen in de multivariate analyses. Tevens is getoetst of er sprake is van een lineair dan wel non-lineair verband tussen blootstelling aan televisie enerzijds en de cultivatievariabelen anderzijds⁶. Van non-lineariteit bleek geen sprake te zijn. Illustratief hiervoor zijn de geringe verschillen tussen de produktmomentcorrelaties enerzijds en de eta's anderzijds.

TABEL 1 **Bivariate produktmomentcorrelaties en eta's tussen blootstelling aan televisie en cultivatievariabelen.**

		Inschatting inbraken	Inschatting mishan- delingen	Inschatting onveiligheid overdag	Inschatting onveiligheid 's nachts	Anomie	Subjectief ervaren etnische dreiging
Blootstelling aan televisie	r:	.18*	.25*	.06	.04	.28*	.33*
	eta:	.21*	.29*	.16	.11	.31*	.36*
Amusement en drama	r:	.23*	.30*	-.02	.08*	.29*	.39*
	eta:	.26*	.34*	.11	.15	.31*	.41*
Nieuws en informatie	r:	.01	.01	.13*	.08	.06*	.00
	eta:	.13	.12	.15	.13	.18*	.14

* = significant op 5%

Om de gepostuleerde verbanden te toetsen wordt stapsgewijze lineaire regressie toegepast. De eerste stap betreft het invoeren van blootstelling aan televisie als onafhankelijke variabele. Hier wordt voor elke cultivatievariabele een regressieanalyse gedaan. De tweede stap behelst het toevoegen van twee additionele onafhankelijke variabelen: blootstelling aan 'drama en amusement' en 'nieuws en informatie'. In de derde en laatste stap zullen uiteindelijk de achtergrondvariabelen als additionele onafhankelijke variabelen worden toegevoegd. Bij deze stapsgewijze procedure wordt telkens getoetst of de nieuw ingevoerde onafhankelijke variabelen extra variantie verklaren in de cultivatievariabele. Ook wordt op deze wijze duidelijk of het oorspronkelijke verband tussen blootstelling aan televisie en de cultivatievariabele blijft bestaan, of juist (deels) door derde variabele(n) wordt verklaard. Tevens kan de relatieve invloed van de verschillende variabelen worden bepaald.

Voorafgaand aan de lineaire regressieanalyse is getoetst of bepaalde assumpties die ten grondslag liggen aan deze analyse procedure al dan niet worden geschonden, zoals interval meetniveau, lineariteit en homoscedasticiteit. De variabelen leeftijd, opleiding en sociale klasse zijn gedummificeerd omdat zij niet aan één of meerdere assumpties voldeden. Ten aanzien van de causale ordening van theoretische concepten binnen het model zal, indien daar op basis van eerder onderzoek aanleiding voor is, nagegaan worden of er sprake is van wederkerige effecten.

Om de relatieve invloed van de verschillende variabelen te kunnen bepalen wordt doorgaans naar de gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten gekeken. In het geval van de gedummificeerde variabelen heeft dit geen zin. Daarom zal op basis van de ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten een zogenoemde 'compound'-variabele worden geconstrueerd (vgl. Eisinga, Scheepers & Van Snippenburg,

1989). Dit resulteert uiteindelijk in een variabele waarvan we de gestandaardiseerde regressiecoëfficiënt wel kunnen gebruiken ter bepaling van de relatieve invloed van de desbetreffende variabele. Aan de richting van de gestandaardiseerde regressiecoëfficiënt dient men geen waarde te hechten. Deze richting is per definitie positief. Voor de interpretatie van het verband dient men in dit geval naar de ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten te kijken.

In hypothese 8, 9 en 10 onderscheiden wij een conditionele hypothese: 'resonance'. Om te bepalen of hiervan sprake is, wordt getoetst via de multi-sample optie binnen LISREL 8 door de schattingen van de regressiecoëfficiënten (gamma's), de (co)varianties tussen de onafhankelijke variabelen (phi's) en de variantie van de erroren in de afhankelijke variabele (psi) in de ene subpopulatie gelijk te stellen aan die in de andere subpopulatie (Jöreskog & Sörbom, 1989, 1993). De nulhypothese is dat het model voor de ene subpopulatie niet verschilt van de andere subpopulatie. De alternatieve hypothese luidt dat er wel verschillen tussen de subpopulaties zijn.

De gehanteerde evaluatiecriteria betreffen zowel het model als geheel als de relaties tussen de verklarende en te verklarende variabelen. Om de kwaliteit van het totale model te toetsen wordt gekeken naar de Chi-kwadraat in verhouding tot het aantal vrijheidsgraden. Tevens wordt gekeken of de Chi-kwadraat statistisch significant is. De criteria om te bepalen of ook op specifieke onderdelen sprake is van een goed passend model, kijken we naar 1 modificatie-indices groter dan vijf voor blootstelling aan televisie, blootstelling aan 'drama en amusement', en blootstelling aan 'nieuws en informatie' en 2 gestandaardiseerde residuen groter dan 1.96 of kleiner dan -1.96 voor blootstelling aan televisie, 'drama en amusement' en 'nieuws en informatie'. Indien er een verschil is in de regressiecoëfficiënten, dan dienen deze coëfficiënten tevens in de theoretisch voorspelde richting te wijzen: $\beta_1 < \beta_2$, waarbij β_1 geldt voor wijken met lage percentages criminaliteit respectievelijk etnische minderheden en β_2 voor wijken met hoge percentages.

Resultaten

In deze paragraaf worden de resultaten gepresenteerd op grond waarvan we kunnen bepalen of en in hoeverre de hypothesen gefalsificeerd dienen te worden.

Eerste orde cultivatie: inschatting van criminaliteit

In tabel 2 staan de resultaten voor wat betreft de eerste orde cultivatie: het door de respondenten geschatte percentage mishandelingen en het geschatte percentage inbraken.

TABEL 2 **Eerste orde cultivatie: multiple regressie van blootstelling aan televisie en achtergrondkenmerken op inschatting van criminaliteit: woninginbraken en mishandelingen.**

Hypothese	Percentage inbraken			Percentage mishandelingen		
	1a	1b/1c	3	1a	1b/1c	3
Blootstelling aan televisie	.19*	.11*	.02	.25*	.13*	.06
Drama en amusement		.17*	.07		.23*	.12*
Nieuws en informatie		-.02	-.01		-.02	-.01
Leeftijd			.13*			.16*
18-24			ref			ref
25-29			(-.07)			(-.08)
30-39			(-.35)			(-.53)
40-49			(-.59)			(-.46)
50-59			(-.49)			(-.65*)
60+			(-.81*)			(-.85*)
Opleiding			.29*			.23*
lo-/lo			(1.16*)			(1.01*)
lbo			(1.53*)			(1.18*)
mavo			(1.55*)			(.77*)
mbo			(.72*)			(.65*)
havo/vwo			(.66*)			(.36)
hbo			(.30)			(.38)
wo/wo+			ref			ref
Sociale klasse			.23*			.23*
managers			ref			ref
routine hoofdarbeiders			(.89*)			(.74*)
zelfstandigen			(.95)			(.52)
geschoolde handarbeiders			(-.17)			(-.01)
ongeschoolde handarbeiders			(1.26*)			(1.04*)
uitkeringsgerechtigden			(.37)			(.44)
scholier/student			(.04)			(.39)
huisvrouwen			(1.01*)			(1.11*)
R ²	.04	.06	.20	.06	.10	.21
Toename R ²		.02*	.14*		.04*	.11*
N			551			544

* = significant op 5%; ref = referentiecategorie; tussen haakjes: ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten

Inbraak

In de eerste stap zien we dat de invloed van blootstelling aan televisie op het geschatte percentage van inbraken redelijk is (hypothese 1a: $\beta = .19$): naarmate men meer televisie kijkt, schat men het percenta-

ge inbraken hoger in. Na toevoeging van de twee genrespecifieke variabelen blootstelling aan 'drama en amusement' en 'nieuws en informatie' (hypothese 1b en 1c) zien we een significante toename in de verklaarde variantie. Deze twee procent toename komt bijna geheel voor rekening van blootstelling aan 'drama en amusement' die in deze fase een gestandaardiseerde regressiecoëfficiënt van .17 heeft. Door deze toevoeging daalt de invloed van 'blootstelling aan televisie algemeen' van .19 tot .11. Blootstelling aan 'nieuws en informatie' heeft geen significante invloed op het geschatte percentage inbraken. In deze tweede fase blijken blootstelling aan 'drama en amusement' een grotere invloed en blootstelling aan 'nieuws en informatie' een kleinere invloed te hebben dan blootstelling aan televisie in het algemeen. Dit houdt in dat hypothesen 1b en 1c niet verworpen kunnen worden. In de laatste stap voegen we de centrale achtergrondkenmerken toe (hypothese 3). Uit de toename van de verklaarde variantie (14%) blijkt al dat dit een belangrijke verklarende bron is. Door de introductie van deze variabelen blijkt de rol van televisie uitgespeeld te zijn. Zowel de invloed van blootstelling aan televisie als blootstelling aan 'drama en amusement' blijkt statistisch niet significant onder controle van de achtergrondkenmerken. Voorzover men waarde hecht aan niet-significante parameterschattingen, dan blijkt dat de onderlinge verhoudingen tussen blootstelling aan televisie in het algemeen, 'drama en amusement' en 'nieuws en informatie' blijven bestaan (vgl. hypothesen 1b en 1c). Het belangrijkste achtergrondkenmerk blijkt opleiding te zijn ($\beta = .29$). Uit de ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten blijkt dat mensen met een lagere opleiding een hoger percentage inbraken inschatten. Ook sociale klasse blijkt van belang te zijn ($\beta = .23$). Met name huisvrouwen, ongeschoolde hand- en routine hoofdarbeiders blijken het percentage inbraken hoger in te schatten dan de referentiecategorie (i.c. de managers). Leeftijd ($\beta = .13$) heeft eveneens een invloed die niet te veronachtzamen is. Tegen de verwachting in schatten ouderen, blijkens de ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten, het percentage inbraken lager in dan jongeren.

Mishandeling

Blootstelling aan televisie blijkt een belangrijke positieve invloed ($\beta = .25$) op het geschatte percentage mishandelingen te hebben (hypothese 1a). Echter, deze invloed daalt tot .13 als voor de genrespecifieke blootstelling aan televisie wordt gecontroleerd (hypothese 1b en 1c). De toename in verklaarde variantie is vier procent die, net als bij het percentage inbraken, nagenoeg geheel voor rekening komt van blootstelling aan 'drama en amusement' ($\beta = .23$). Blootstelling aan 'nieuws en informatie' levert ook hier geen significante bijdrage. In deze fase heeft blootstelling aan 'drama en amusement' een sterkere invloed dan blootstelling aan televisie in het algemeen. De invloed van blootstelling aan 'nieuws en informatie' is kleiner dan de invloed van blootstelling aan televisie in het algemeen. Het toevoegen van achtergrondkenmerken (hypothese 3) levert een

toename van 11% verklaarde variantie op. Wederom blijken alle achtergrondkenmerken afzonderlijk significant bij te dragen aan de verklaring van het geschatte percentage mishandelingen. Opmerkelijk is dat de bijdrage van blootstelling aan 'drama en amusement' onder constanthouding van deze variabelen blijft bestaan ($\beta = .12$).

Hypothese 1b wordt niet verworpen, hetgeen tevens geldt voor hypothese 1c. Immers, hoewel blootstelling aan televisie algemeen en aan 'nieuws en informatie' beide niet significant zijn, de onderlinge verhoudingen zoals die in hypothesen 1b en 1c zijn geformuleerd blijven bestaan. Leeftijd heeft een gestandaardiseerde regressiecoëfficiënt van .16. Uit de ongestandaardiseerde coëfficiënten blijkt ook hier dat ouderen het percentage lager inschatten dan jongeren. De belangrijkste verklarende variabelen blijken echter opleiding en sociale klasse te zijn ($\beta = .23$ resp. $\beta = .23$). Blijkens de ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten blijken lager opgeleiden een hoger percentage te schatten dan hoger opgeleiden. Wat betreft sociale klasse zien we een soortgelijk beeld als bij het percentage inbraken. Ook hier verschillen de huisvrouwen, de ongeschoolde hand- en routine hoofdarbeiders van de managers: de managers schatten het percentage mishandelingen lager in dan de eerder genoemde categorieën.

Op basis van deze tabel concluderen wij dat blootstelling aan televisie in het algemeen geen rol speelt bij de inschatting van criminaliteit. Echter, zowel bij de inschatting van inbraken als bij de inschatting van mishandelingen is de invloed van blootstelling aan 'drama en amusement' groter en de invloed van blootstelling aan 'nieuws en informatie' kleiner dan blootstelling aan televisie in het algemeen (hypothesen 1b en 1c). De invloed van blootstelling aan televisie in het algemeen verdwijnt geheel na introductie van de achtergrondkenmerken. Voor blootstelling aan 'drama en amusement' geldt dit ten dele. In het model voor inschattingen van inbraken verdwijnt de rol van blootstelling aan 'drama en amusement'. Echter, in het model voor inschatting van mishandelingen blijft blootstelling aan 'drama en amusement', zelfs onder controle van achtergrondkenmerken, een invloed te hebben. Voor beide modellen geldt dat opleiding en sociale klasse de meest verklarende variabelen zijn.

Tweede orde cultivatie: attitudes ten aanzien van de werkelijkheid

In tabel 3 staan de resultaten betreffende de tweede orde cultivatie: anomie en subjectief ervaren etnische dreiging.

TABEL 3 Tweede orde cultivatie: multiple regressie van blootstelling aan televisie en achtergrondkenmerken op attitudes ten aanzien van de werkelijkheid: anomie en subjectief ervaren etnische dreiging.

	Anomie			Subjectief ervaren etnische dreiging		
	4a	4b/4c	6	5a	5b/5c	6
Blootstelling aan televisie	.27*	.18*	.04	.32*	.18*	.03
Drama en amusement		.18*	.11*		.28*	.19*
Nieuws en informatie		.02	-.01		-.03	-.06
Leeftijd			.17*			.22*
18-24			(ref)			(ref)
25-29			(-.67)			(-.50)
30-39			(-.21)			(-.21)
40-49			(-.20)			(.16)
50-59			(.66)			(1.14*)
60+			(.90*)			(2.09*)
Opleiding			.31*			.38*
lo-/lo			(2.38*)			(4.44*)
lbo			(2.53*)			(3.44*)
mavo			(1.64*)			(1.88*)
mbo			(1.32*)			(2.35*)
havo/vwo			(.65)			(1.80*)
hbo			(.47)			(.78*)
wo/wo+			(ref)			(ref)
Sociale klasse			.09*			.12*
managers			(ref)			(ref)
routine hoofdarbeiders			(-.07)			(-.36)
zelfstandigen			(.36)			(1.50)
geschoolde handarbeiders			(-.54)			(-.08)
ongeschoolde handarbeiders			(.41)			(.64)
uitkeringsgerechtigden			(.35)			(-.35)
scholier/student			(-.08)			(-.05)
huisvrouwen			(.34)			(.65)
R ²	.07	.10	.24	.10	.16	.39
Toename R ²		.02*	.14*		.06*	.23*
N			568			555

* = significant op 5%; ref = referentiecategorie; tussen haakjes: ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten

Anomie

In eerste instantie blijkt blootstelling aan televisie een belangrijke invloed ($\beta = .27$) te hebben op anomie (hypothese 4a). Na toevoeging van de twee indices voor genrespecifieke blootstelling stijgt de ver-

klaarde variantie van zeven tot tien procent (hypothese 4b en 4c). Deze toename is toe te schrijven aan blootstelling aan 'drama en amusement' (hypothese 4b: $\beta = .18$). Blootstelling aan 'nieuws en informatie' speelt geen rol bij anomie (hypothese 4c). Door de introductie van de genrespecifieke blootstelling daalt de invloed van algemene blootstelling tot .18. In deze fase is de invloed van blootstelling aan televisie in het algemeen van eenzelfde omvang als van blootstelling aan 'drama en amusement'. Door het toevoegen van de achtergrondkenmerken (hypothese 6) in het verklaringsmodel (toename $R^2 = 14\%$) verdwijnt de invloed van blootstelling aan televisie in het algemeen op anomie geheel. Hypothese 4a moet dan ook worden verworpen. De invloed van blootstelling van 'drama en amusement' op anomie daalt tot .11, maar blijft statistisch significant. Hypothese 4b kan dan ook niet worden verworpen. Voorzover men waarde hecht aan niet-significante parameterschattingen, kan ook hypothese 4c niet worden verworpen. Opleiding is in dit uiteindelijke model de belangrijkste verklarende variabele ($\beta = .31$). Het zijn voornamelijk de lager opgeleiden die anomisch zijn. Leeftijd heeft een belangrijke invloed op anomie ($\beta = .17$). Uit de ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten blijkt dat de ouderen meer anomisch zijn dan de jongeren. Sociale klasse heeft een redelijke invloed ($\beta = .09$). Er zijn evenwel geen significante verschillen met de referentiecategorie (i.c. de managers).

Ten aanzien van de causale ordening tussen anomie en blootstelling aan televisie is op basis van eerder onderzoek gebleken dat de omgekeerde relatie ook plausibel is. Frissen (1992, p. 165) vindt in haar onderzoek naar veelkijken als sociaal handelen een belangrijk effect van fatalisme (anomie) op blootstelling aan televisie. Om te bepalen in welke mate dit causale verband in ons onderzoek aanwezig is, is hiervoor gecontroleerd met behulp van LISREL: we hebben namelijk wederkerige effecten tussen blootstelling aan 'drama en amusement' en anomie gespecificeerd. Op grond van inspectie van de parameterschattingen van dit model zijn we tot de conclusie gekomen dat de effecten van blootstelling aan 'drama en amusement' op anomie substantieel groter zijn dan vice versa.

Subjectief ervaren etnische dreiging

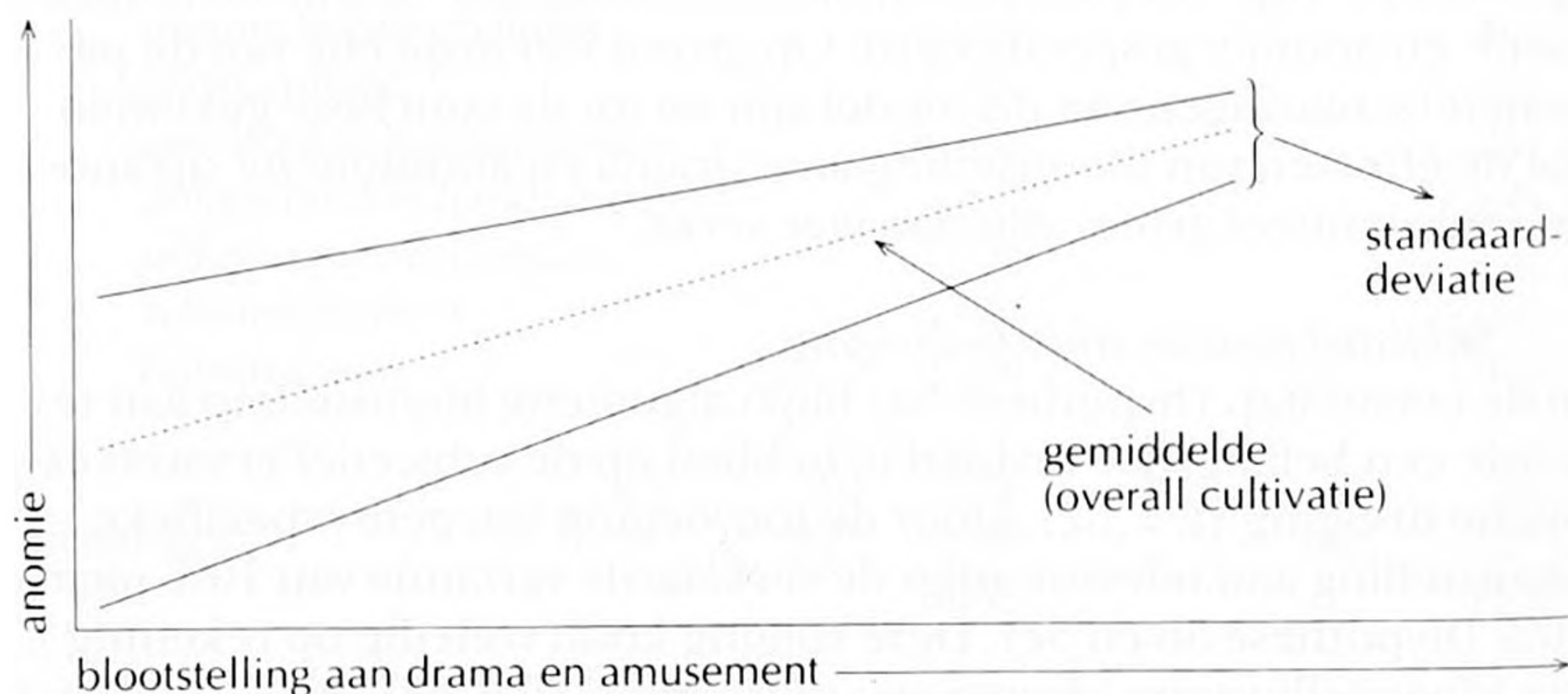
In de eerste stap (hypothese 5a) blijkt algemene blootstelling aan televisie een belangrijke invloed te hebben op de subjectief ervaren etnische dreiging ($\beta = .32$). Door de toevoeging van genrespecifieke blootstelling aan televisie stijgt de verklaarde variantie van 10% naar 16% (hypothese 5b en 5c). Deze stijging komt volledig op rekening van blootstelling aan 'drama en amusement' ($\beta = .28$). Blootstelling aan 'nieuws en informatie' heeft geen invloed op de subjectief ervaren etnische dreiging. Door de belangrijke invloed van blootstelling aan 'drama en amusement' daalt de invloed van algemene blootstelling aan televisie van .32 tot .18, hetgeen nog steeds significant is. Dit betekent echter dat de invloed van blootstelling aan 'drama en amusement' groter is dan blootstelling aan televisie in het algemeen. De

invloed van blootstelling aan 'nieuws en informatie' is kleiner dan blootstelling aan televisie in het algemeen. Door opname van de achtergrondkenmerken (hypothese 6) neemt de verklaarde variantie met 23% toe. De invloed van algemene blootstelling aan televisie verdwijnt hierdoor. Hypothese 5a moet dan ook worden verworpen. De invloed van blootstelling aan 'drama en amusement' daalt tot .19, maar blijft significant. Daarmee is deze invloed sterker dan die van televisie algemeen en kan hypothese 5b niet worden gefalsificeerd. Blootstelling aan 'nieuws en informatie' heeft ook in deze fase geen invloed op subjectief ervaren etnische dreiging. Voorzover men waarde hecht aan niet-significante parameterschattingen kan ook hier hypothese 5c niet worden verworpen. Bij de achtergrondkenmerken blijkt wederom opleiding de belangrijkste verklarende variabele te zijn ($\beta = .38$). Het zijn voornamelijk de lager opgeleiden te zijn die menen dat allochtonen een gevaar voor hun eigen positie betekenen. Leeftijd draagt eveneens belangrijk bij tot de ervaren dreiging ($\beta = .22$). In dit geval zijn het voornamelijk de ouderen die denken dat hun positie door de allochtonen wordt ondergraven. Ook sociale klasse draagt significant bij tot subjectief ervaren etnische dreiging ($\beta = .12$). Echter, de onderlinge verschillen met de managers als referentiecategorie zijn niet significant.

Mainstreaming

Om te toetsen of er sprake is van 'mainstreaming' (hypothese 7) wordt gekeken naar de standaarddeviaties van de cultivatieconcepten gedifferentieerd naar verschillende niveaus van blootstelling aan 'drama en amusement' (zie figuur 1). Omdat, blijkens tabel 1, blootstelling aan 'drama en amusement' het sterkst samenhangt met de cultivatievariabelen, zal de analyse daarop toegepast worden.

FIGUUR 1 'Mainstreaming' in termen van standaarddeviatie.

In tabel 4 staan de standaarddeviaties van de cultivatievariabelen afgezet tegen de categorieën van blootstelling aan 'drama en amusement'. Per cultivatieconcept kan in de kolom afgelezen worden in

welke mate de spreiding varieert naarmate blootstelling aan 'drama en amusement' toeneemt. Uit de kolommen met de standaarddeviaties blijkt dat er geen sprake is van daling in de standaarddeviatie. Dit wijst erop dat er voor geen van de cultivatieconcepten 'mainstreaming' kan worden vastgesteld (zie tabel 8 in de bijlage voor de additionele tabellen voor blootstelling aan televisie algemeen en blootstelling aan 'nieuws en informatie').

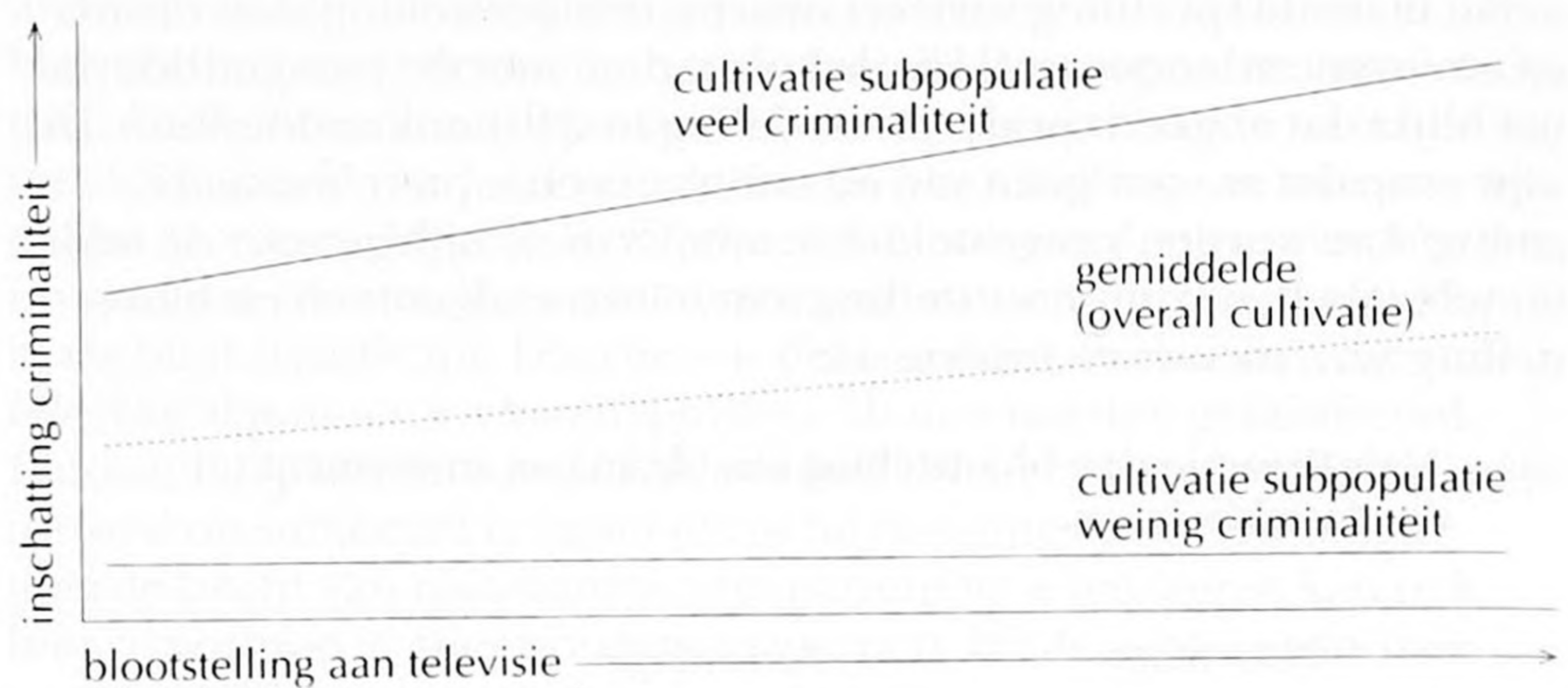
TABEL 4 'Mainstreaming' en blootstelling aan 'drama en amusement': standaarddeviaties.

	Percentage inbraken		Percentage mishandelingen		Anomie		Subjectief ervaren etnische dreiging	
	sd	n	sd	n	sd	n	sd	n
3	1.93	183	1.42	177	2.38	185	2.83	178
4	1.55	119	1.27	120	2.57	120	3.16	119
5	2.03	79	1.50	77	2.91	82	3.08	81
6	2.05	46	1.98	45	2.57	51	3.39	51
7	2.12	37	1.48	37	3.17	37	3.39	35
8	2.61	33	2.66	32	4.05	34	4.27	33
9	1.60	15	1.65	16	3.47	17	3.88	17
10	2.81	14	2.40	13	3.46	15	3.43	14
11	2.07	14	2.23	15	2.69	15	4.21	15
12	2.03	13	1.22	12	2.73	14	3.25	13
13	2.65	3	.58	3	2.38	4	5.85	4
15	3.19	6	2.66	6	4.21	5	2.04	6

Resonance

Een van de centrale hypothesen is dat cultivatie in bepaalde omstandigheden sterker is dan in andere omstandigheden. Voor de cultivatieconcepten is nagegaan of er sprake is van 'resonance': de dubbele dosis. Voor elk van de vier cultivatieconcepten worden de mensen ingedeeld in twee subpopulaties: mensen wonend in wijken met een laag of hoog percentage mishandelingen, inbraken of allochtonen. De nulhypothese is dat er geen verschil is tussen de twee subpopulaties: cultivatie door televisie verloopt in beide groepen identiek. De alternatieve hypothese is dat cultivatie in wijken met een hoog percentage mishandelingen, inbraken of allochtonen sterker is dan in wijken met een laag percentage (zie figuur 2).

FIGUUR 2 'Resonance'-hypothese.

Inschatting van criminaliteit

Ten behoeve van hypothese 8 over 'resonance' en de inschatting van criminaliteit wordt de toets twee maal doorgevoerd: voor de inschatting van het percentage inbraken en voor het percentage mishandelingen.

De Chi-kwadraat van het model voor het percentage inbraken bedraagt 31.80 met 28 vrijheidsgraden. Dit betekent dat de Chi-kwadraat niet significant is ($p=.28$). Het model als geheel is goed. Alle modificatie-indices zijn kleiner dan vijf, en alle gestandaardiseerde residuen zijn niet significant. Kortom, er is in het geval van het geschatte percentage inbraken geen sprake van 'resonance'.

Bekijken we het model van de inschatting van het geschatte percentage mishandelingen, dan moet op basis van de evaluatiecriteria geconcludeerd worden dat is er eveneens geen reden is 'resonance' te veronderstellen. De Chi-kwadraat is statistisch niet significant ($\chi^2 = 34.28$; $df = 28$; $p = .19$). Alleen de modificatie-index voor de variantie van blootstelling aan televisie is groter dan vijf. In de subpopulatie waar veel mishandeling plaatsvindt, zijn er twee significante residuen⁷. Het voorspelde verschil in effectparameters voor blootstelling op inschatting van het percentage mishandelingen is echter niet aanwezig.

Kortom, voor zowel het geschatte percentage inbraken als het geschatte percentage mishandelingen zijn er geen aanwijzingen voor 'resonance'. Hypothese 8 moet dan ook worden verworpen.

Anomie

Voor het cultivatieconcept anomie is de toets op 'resonance' ook twee maal doorgevoerd: eerst voor wijken gedifferentieerd naar het aantal inbraken, en dan gedifferentieerd naar het aantal mishandelingen. Bekijken we eerst het model gedifferentieerd naar wijken waar veel dan wel weinig wordt ingebroken, dan is de Chi-kwadraat 36.40 met 28 vrijheidsgraden ($p=.13$). Er zijn twee significante modificatie-indices⁸. Er zijn geen significante residuen. Er is hier dan ook geen aanleiding om het effect van blootstelling aan televisie te diffe-

rentiëren naar wijken met veel of weinig inbraken. Het model voor anomie gedifferentieerd naar mishandelingen levert een Chi-kwadraat op van 37.32 met 28 vrijheidsgraden ($p = .11$). Er is een significantie modificatie-index voor de variantie van blootstelling aan televisie. In wijken met relatief veel mishandelingen hebben zowel blootstelling aan televisie als blootstelling aan 'drama en amusement' een significant residu. Echter, ook hier levert een gedifferentieerd effect van blootstelling in het algemeen en blootstelling in het bijzonder op anomie geen verbetering op in het model. Hypothese 9 moet dan ook worden verworpen.

Subjectief ervaren dreiging van etnische minderheden

Het model voor subjectief ervaren etnische dreiging als geheel is voor verbetering vatbaar. De Chi-kwadraat statistisch significant ($\chi^2 = 51.57$, $df = 28$, $p = .00$). Ook zijn er significante modificatie-indices en gestandaardiseerde residuen⁹. Ook hier zijn echter geen aanwijzingen voor een gedifferentieerd verband tussen blootstelling in het algemeen of specifiek met subjectief ervaren etnische dreiging. Hypothese 10 wordt dan ook gefalsifieerd.

Conclusies en discussie

Deze studie is erop gericht de cultivatietheorie voor de recente situatie van 1994 te toetsen. Hiervoor is eerder al een aantal redenen gegeven. Als eerste is daar de veranderde mediasituatie in Nederland. Ten tijde van Bouwmans dataverzameling in 1979 voor zijn cultivatieanalyse waren er maar twee Nederlandse televisiestations. In het jaar 1994 waar deze studie over gaat waren er reeds vijf. Mede door deze toename is de gemiddelde blootstelling aan televisie in de loop der jaren toegenomen. Ten tweede is er door de jaren heen niet alleen theoretische maar ook methodologische kritiek geweest op het gangbare cultivatieonderzoek. Deze kritiek is in dit onderzoek dan ook verdisconteerd.

Op basis van de voorgaande analyses is een aantal conclusies te formuleren, te beginnen met blootstelling aan televisie. Uit de factoranalyse bleek dat in het kijken naar televisie twee dimensies onderscheiden kunnen worden: 'drama en amusement' en 'nieuws en informatie'. Gezien dit resultaat kan worden geconcludeerd dat blootstelling aan televisie gedifferentieerd plaatsvindt. Het wijst uit dat het kijken naar televisie niet betekent dat men naar alles kijkt. Was dit wel het geval, dan zou de factoranalyse op de verschillende genres maar in één dimensie mogen resulteren.

De tweede conclusie luidt dat, in tegenstelling tot de situatie zoals die in 1980 door Bouwman in Nederland is aangetroffen, er in Nijmegen in 1994 wel sprake is van cultivatie door televisie. Hoewel de cultivatietheorie in enge zin wordt gefalsifieerd – blootstelling aan televisie in het algemeen heeft geen invloed op inschatting over en attitudes ten aanzien van de maatschappelijke werkelijkheid – voor drie van de zes cultivatievariabelen, blijkt blootstelling aan 'dra-

ma en amusement' wel degelijk een effect te hebben op het geschatte percentage mishandelingen, anomie en de subjectief ervaren etnische dreiging. De eerder genoemde differentiatie van blootstelling naar genres is, getuige deze bevinding, zinvol: er is niet alleen een gedifferentieerd kijkpatroon, maar er is ook een gedifferentieerd cultivatiepatroon.

Indien we kijken naar de relatieve bijdrage van blootstelling aan televisie en achtergrondkenmerken ter verklaring van de cultivatieconcepten, dan constateren wij het volgende. Kijken we naar de totale uniek verklaarde variantie¹⁰ als percentage van de totaal verklaarde variantie, dan varieert deze voor de achtergrondkenmerken (leeftijd, opleiding en sociale klasse) van 52% (inschatting inbraken) tot 70% (inschatting mishandelingen). Echter, blootstelling aan televisie (algemeen en genrespecifiek) verklaart daar bovenop 3% voor het model van het geschatte percentage inbraken, 9% voor anomie, 17% voor het geschatte percentage mishandelingen en 14% voor het model van subjectief ervaren etnische dreiging (zie ook bijlage: tabel 9). Deze bijdrage in de verklaarde variantie van de cultivatieconcepten is niet te verwaarlozen.

De derde conclusie betreft de theoretische aanvullingen 'mainstreaming' en 'resonance'. Voor deze theoretische verwachtingen zijn in de empirie geen aanwijzingen gevonden. Daarmee worden deze hypothesen dan ook gefalsifieerd. Daarbij moet men wel bedenken dat in deze studie 'resonance' in termen van criminaliteit in de wijk en etnische samenstelling van de wijk is ingevuld. Het blijft mogelijk dat, indien andere theoretische invullingen van 'resonance' worden gekozen, dit fenomeen alsnog kan worden opgespoord.

Enkele kanttekeningen zijn echter nog op zijn plaats. De steekproef voor dit onderzoek betreft slechts een middelgrote stad in Nederland. Het generaliseren van de resultaten naar de Nederlandse situatie is dan ook voorbarig. Ook wat betreft de 'resonance'-hypothese dient enige voorzichtigheid in acht genomen te worden. Zoals eerder vermeld, is niet geheel duidelijk of en, zo ja, in hoeverre de wijken representatief zijn voor de Nijmeegse bevolking. De vraag blijft dan ook of er werkelijk geen sprake is van 'resonance' of dat dit gemaskeerd wordt door structurele vertekeningen in de subpopulaties. Ook wat betreft de sterkte van het cultivatie-effect willen we nog enige voorzichtigheid betrachten: het cultivatie-effect zou mogelijk empirisch gereduceerd kunnen worden door wederkerige effecten, alhoewel we in deze bijdrage nog geen aanwijzingen hebben gevonden. We stellen ons ten doel om in voortgezette studies dergelijke effecten nader te specificeren, wanneer daartoe theoretische aanleidingen zijn.

Deze conclusies en kanttekeningen in ogenschouw nemend, is er een aantal aanbevelingen te formuleren. In 1980 werd geen cultivatie en in 1994 wel cultivatie geconstateerd. Deze verandering treedt op in een tijd dat het Nederlands medialandschap steeds meer gelijkens vertoont met het Amerikaanse medialandschap. Immers, het

aantal zenduren per zender is sterk uitgebreid en het aantal zenders is sterk uitgebreid. Recentelijk nog zijn de zenders Veronica, SBS 6 en TV 10 Gold op de kaart van het Nederlandse medialandschap verschenen. Wij concluderen dan ook dat er in deze situatie steeds meer reden is om cultivatie in Nederland te onderzoeken.

Daar de conclusies ten aanzien van de cultivatietheorie alleen geldig zijn voor de Nijmeegse situatie, zou dit gerepliceerd moeten worden voor de gehele Nederlandse bevolking. Voor wat betreft de keuze van de cultivatievariabelen is in deze studie aangesloten bij de concepten die doorgaans daarvoor worden gebruikt. Om beter te kunnen bepalen in welke termen er cultivatie plaatsvindt, wordt dan ook gepleit voor een hernieuwde boodschapanalyse op het televisieaanbod in Nederland. Dit geldt te meer gezien de steeds terugkerende invloed van blootstelling aan 'drama en amusement' op de verschillende cultivatieconcepten. Hier rijst de vraag wat zo bijzonder is aan deze drama- en amusementsprogramma's. Vooralsnog is er in deze studie vanuit gegaan dat het programma-aanbod, in het bijzonder dat van fictie, voor een belangrijk deel Amerikaans van aard is. De veronderstellingen over het Nederlandse boodschapsysteem zijn dan ook ten dele gebaseerd op bevindingen over het Amerikaanse boodschapsysteem (i.c. 'dangerous and mean world'). De bevindingen zijn echter van dien aard dat de vraag rijst wat de inhoud van deze drama- en amusementsprogramma's in het Nederlandse boodschapsysteem is. De geconstateerde cultivatie door televisie kan enerzijds het gevolg zijn van het toegenomen aanbod, resulterend in meer blootstelling aan televisie. Anderzijds kan ook de aard van het aanbod (i.c. het boodschapsysteem) in de loop der jaren zijn veranderd. De nieuwe commerciële zenders kenmerken zich door programma's van overwegend Amerikaanse origine. Het gaat dan niet alleen om de portrettering van geweld in programma's, maar ook om de portrettering van etnische minderheden in deze programma's. Blijkens de resultaten kan geconcludeerd worden dat kijkers naar 'drama en amusement' zich door etnische minderheden bedreigd voelen. Een hernieuwde boodschapanalyse moet hierover uitsluitsel geven.

Bijlage

TABEL 5 **Principale factoranalyse van televisiegenres (varimax geroteerd) (n = 582).**

	Factorladingen		Communaliteit
	Drama en amusement	Nieuws en informatie	
Nederlandse series	.89		.36
Amerikaanse series	.55		.25
Showprogramma's/spelletjes	.51		.22
Journaal		.72	.26
Actualiteitenprogramma's		.70	.26
Eigenwaarde	1.83	1.51	
% verklaarde variantie	36.5	30.3	
Cronbachs alfa	.68	.67	

Factorladingen kleiner dan .10 zijn niet weergegeven

TABEL 6 **Principale factoranalyse van anomie (N = 558).**

	Factorladingen	Communaliteit
Om een beter bestaan te krijgen ben je te veel afhankelijk van geluk	.61	.23
Het heeft helemaal geen zin om naar politieke instanties te schrijven omdat die toch helemaal niet geïnteresseerd zijn in de problemen van de gewone man	.59	.21
In tegenstelling tot wat er steeds beweerd wordt, gaat het de gewone mensen steeds slechter	.55	.19
Zoals de toekomst er nu uitziet, is het onverantwoord om kinderen op de wereld te zetten	.55	.19
Eigenwaarde	1.99	
% verklaarde variantie	49.8	
Cronbachs alfa	.66	

TABEL 7 **Principale factoranalyse van subjectief ervaren dreiging door allochtonen (N = 533).**

	Factor- ladingen	Commu- naliteit
Onderwijs aan kinderen van gastarbeiders gaat ten koste van de Nederlandse kinderen	.72	.43
Gastarbeiders komen bij het toewijzen van huizen eerder aan de beurt dan Nederlanders	.71	.41
Gastarbeiders die een winkel beginnen, pikken het werk van de Nederlandse middenstanders in	.81	.52
Bezuinigingen op sociale uitkeringen zouden helemaal niet nodig zijn, als er niet zoveel werkloze gastarbeiders waren	.75	.47
Eigenwaarde	2.69	
% verklaarde variantie	67.3	
Cronbachs alfa	.83	

TABEL 8 **'Mainstreaming' en blootstelling aan televisie algemeen en blootstelling aan nieuws en informatie.**

	Percentage inbraken		Percentage mishandelingen		Anomie		Subjectief ervaren etnische dreiging	
	sd	n	sd	n	sd	n	sd	n
<i>Blootstelling aan televisie algemeen</i>								
1	1.93	105	1.57	101	2.58	103	3.09	101
2	1.75	231	1.49	230	2.62	236	3.17	233
3	2.01	98	1.60	97	2.34	101	3.26	98
4	2.37	60	1.65	60	3.33	61	3.44	58
5	2.48	36	2.22	35	3.61	38	4.09	38
6	2.02	16	1.98	16	2.81	17	2.77	16
7	3.21	5	2.12	5	3.76	7	4.15	5
8	3.54	6	3.25	6	4.45	7	4.61	7
9	2.51	5	3.32	4	3.40	4	4.32	5
10	3.21	3	2.08	3	1.00	3	3.21	3
<i>Blootstelling aan 'nieuws en informatie'</i>								
2	2.19	12	1.47	12	2.23	12	3.39	10
3	1.50	17	1.81	16	3.16	17	3.79	17
4	2.02	40	1.60	39	2.47	40	3.27	40
5	2.30	56	1.79	54	2.20	59	3.37	57
6	1.91	106	1.62	105	2.90	110	3.90	108
7	1.75	89	1.71	87	2.92	90	3.21	90
8	2.02	105	1.80	104	2.73	108	3.30	106
9	1.74	65	1.33	64	2.76	69	3.25	66
10	2.52	75	1.94	75	3.60	77	3.82	75

TABEL 9 **Uniek verklaarde varianties door blootstelling aan televisie en achtergrondkenmerken.**

	Percentage inbraken	Percentage mishandelingen	Anomie	Subjectief ervaren etnische dreiging
R ²	.198	.210	.238	.391
Televisie	.005	.019	.013	.033
Achtergrondkenmerken	.139	.109	.142	.231
% televisie	3.45	17.07	9.34	14.33
% achtergrond	70.33	51.82	59.70	59.08
% niet-uniek	26.23	31.11	30.96	26.59

Noten

- 1 Zo luidt bijvoorbeeld de vooronderstelling dat het verschil in scores op cultivatie-items met betrekking tot geweld tussen zware en lichte kijkers woonachtig in een gewelddadige wijk groter zal zijn dan het verschil tussen de scores van zware en lichte kijkers in een niet-gewelddadige wijk.
- 2 In deze traditie is blootstelling altijd vastgesteld door middel van een vraag naar 'self-reported behavior'. Maar er bestaat veel variatie in de formulering van de vraag. Zo heeft men in sommige onderzoeken gekozen voor een globale meting van de uren die de respondenten voor de televisie doorbrengen (Gerbner, Gross, Eeley, Jason-Beeck, Jeffries-Fox & Signorielli, 1977; Gross & Jeffries-Fox, 1978; Morgan, 1983; 1984; 1986). In andere onderzoeken heeft men vastgesteld hoeveel uren de respondenten naar bepaalde soorten programma's kijken (Potter, 1986). In weer andere onderzoeken heeft men vastgesteld hoeveel tijd de respondenten naar specifieke programma's kijken: soms globaal (bijv. Carlson, 1983); soms via de zogenaamde dagboekmethode (Hawkins & Pingree, 1980; 1981); en soms met een procedure om vast te stellen met hoeveel aandacht de respondenten kijken (Rouner, 1984). Tot slot heeft men in sommige studies vastgesteld hoeveel jaar een respondent reeds naar een bepaald specifiek programma heeft gekeken (Carveth & Alexander, 1985).
- 3 Gerbner illustreert 'mainstreaming' aan de hand van de gemiddelde score op een cultivatieconcept. Hij onderscheidt dan twee groepen op basis van een derde variabele, waarvan, in het geval van 'mainstreaming', de gemiddelden in de groep lichte kijkers verder uit elkaar liggen dan de gemiddelden van de zware kijkers. Een probleem hierbij is dat hij a priori moet aangeven hoe de twee groepen – de derde variabele – gedefinieerd dienen te worden.
- 4 In de loop van 1995 is het aantal stations dat zich primair op de Nederlandse markt richt uitgebreid met onder andere SBS 6, Veronica, TV 10 Gold en The Music Factory.
- 5 De gemiddelde kijktijd per dag per jaar, gemeten in de maand maart in de periode 1980-1994 in minuten is als volgt: 1980: 105; 1981: 98; 1982: 99; 1983: 102; 1984: 110; 1985: 106; 1986: 111; 1987: 105; 1988:—; 1989: 116; 1990: 116; 1991: 139; 1992: 149; 1993: 148; 1994: 154 (NOS/KLO, 1994). De kijktijd tot en met 1987 is bepaald aan de hand van een dagboekmethode voor de tijdspanne tussen 18:00 en 24:00 uur. Vanaf 1989 is de kijktijd vastgesteld met een kijkmeter en heeft men, als reactie op de invoering van middagtelevisie, de kijktijd gemeten gedurende het gehele etmaal.
- 6 Deze toets voor lineariteit is een optie binnen de SPSS-procedure MEANS.
- 7 Het betreft hier de variantie van blootstelling aan televisie in het algemeen en de variantie van blootstelling aan 'drama en amusement'.

- 8 Dit betreft de covariantie tussen leeftijd en opleiding voor beide groepen en de variantie van de afhankelijke variabele anomie.
- 9 Zo zijn de modificatie-indices van de varianties van blootstelling in het algemeen en 'nieuws en informatie' en de covariantie van 'drama en amusement' met leeftijd groter dan vijf. Ook zijn er significante residuele varianties van blootstelling aan televisie in het algemeen en 'drama en amusement' in het bijzonder significant in beide subpopulaties. Daarnaast is er een significant residu voor de covariantie tussen blootstelling aan 'drama en amusement' en sociale klasse in wijken met relatief veel allochtonen.
- 10 De uniek verklaarde variantie door een onafhankelijke variabele in een afhankelijke variabele is gelijk aan de daling van de verklaarde variantie als de betreffende onafhankelijke variabele uit het geschatte model wordt verwijderd.

Literatuur

- Biltreyst, D.** (1995). Taalverwantschap, culturele affiniteit en economie: determinanten in het Europese fictie-aanbod. In P. Rutten & M. Hamers-Regimbal (Eds.), *Internationalization in mass communication and cultural identity* (pp. 143-168). Nijmegen: ITS.
- Bouwman, H.** (1987). *Televisie als cultuurschepper*. Amsterdam: VU-uitgeverij.
- Bouwman, H., Meier, U., & Nelissen, P.** (1987). Culturele indicatoren 1980-1985. *Massacommunicatie*, 15, 18-35.
- Bouwman, H., & Signorielli, N.** (1985). A comparison of American and Dutch programming. *Gazette*, 35, 93-108.
- Carlson, J.** (1983). Crime show viewing by preadults. The impact on attitudes toward civil liberties. *Communication Research*, 10, 529-552.
- Carveth, R., & Alexander, A.** (1985). Soap opera viewing motivations and the cultivation process. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 29, 259-273.
- CBS** (1985). Nadere analyse van onrustgevoelens in verband met criminaliteit. *Maandstatistiek voor Justitie, Politie en Brandweer*, 6, 8-22.
- Cozijn, C., & Van Dijk, J.J.M.** (1976). *Onrustgevoelens in Nederland*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Doob, A.N., & Macdonald, G.E.** (1979). Television viewing and fear of victimization: Is the relation causal? *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 170-179.
- Entman, R.M.** (1990). Modern racism and the images of black in local television news. *Critical Studies in Mass Communication*, 7, 332-345.
- Entman, R.M.** (1992). Blacks in the news: Television, modern racism and cultural change. *Journalism Quarterly*, 69, 341-361.
- Eisinga, R., & Scheepers, P.** (1989). *Etnocentrisme in Nederland. Theoretische en empirische modellen*. Nijmegen: ITS.
- Eisinga, R., Scheepers, P., & Van Snippenburg, L.** (1991). The standardized effect of a compound of dummy variables or polynomial terms. *Quality & Quantity*, 25, 103-114.
- Erikson, R., Goldthorpe, J.H., & Portocarero, L.** (1983). Intergenerational class mobility and the convergence thesis: England, France and Sweden. *British Journal of Sociology*, 34, 303-343.
- Frissen, V.** (1992). *Veelkijken als sociaal handelen. Een empirisch onderzoek naar het verschijnsel veel televisiekijken in Nederland*. Dissertatie. Nijmegen: ITS.
- Gemeente Nijmegen** (1994). *Sociale atlas*. Nijmegen: Afdeling Onderzoek, Dienst sociale zaken.
- Gerbner, G.** (1969). Toward 'cultural indicators'. The analysis of mass mediated public message systems. In G. Gerbner, O. Holsti, K. Krippendorf, W.J. Paisley & P. Stone (Eds.), *The analysis of communication content, developments in scientific theories and computer techniques* (pp. 123-132). London: John Wiley.
- Gerbner, G.** (1973). Cultural indicators. The third voice. In G. Gerbner, L.P. Gross & W.H. Melody (Eds.), *Communications technology and social policy* (pp. 555-573). London: John Wiley.
- Gerbner, G.** (1979). Television's influence on values and behaviour. *Massacommunicatie*, 7, 215-222.

- Gerbner, G.**, & Gross, L. (1976). Living with television. The violence profile. *Journal of Communication*, 26, 173-199.
- Gerbner, G.**, Gross, L., Eeley, M.F., Jason-Beeck, M., Jeffries-Fox, S., & Signorielli, N. (1977). Television violence profile no. 8. The highlights. *Journal of Communication*, 27, 171-180.
- Gerbner, G.**, Gross, L., Jason-Beeck, M., Jeffries-Fox, S., & Signorielli, N. (1978). Television violence profile no. 9. The highlights. *Journal of Communication*, 28, 176-207.
- Gerbner, G.**, Gross, L., Morgan, M., & Signorielli, N., (1980). *Violence profile no. 11. Trends in network television drama and viewer conceptions of social reality 1967-1979*. Philadelphia: Annenberg School of Communications, University of Pennsylvania.
- Gerbner, G.**, Gross, L., Morgan, M., & Signorielli, N. (1981). The mainstreaming of America. Violence profile no. 11. *Journal of communication*, 30, 10-29.
- Gerbner, G.**, Gross, L., Morgan, M., & Signorielli, N. (1986). Living with television. The dynamics of the cultivation process. In J. Bryant & D. Zillmann (Eds.), *Perspectives on media effects* (pp. 17-40). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Gerbner, G.**, Gross, L., Signorielli, N., Morgan, M., & Jackson-Beeck, M. (1979). The demonstration of power. Violence profile 10. *Journal of Communication*, 29, 177-196.
- Gross, L.**, & Jeffries-Fox, S. (1978). 'What do you want to be when you grow up, little girl?' In G. Tuchman, A. Kaplan Daniels & J. Benet (Eds.), *Heart and home. Images of women in the mass media* (pp. 240-265). New York: Oxford University Press.
- Hawkins, R.P.**, & Pingree, S. (1980). Some processes in the cultivation effect. *Communication Research*, 7, 193-226.
- Hawkins, R.P.**, & Pingree, S. (1981). Uniform messages and habitual viewing. Unnecessary assumptions in social reality effects. *Human Communication Research*, 7, 291-301.
- Hirsch, P.M.** (1980). The 'scare world' of the nonviewer and other anomalies. A reanalysis of Gerbner et al.'s findings of cultivation analysis. *Communication Research*, 7, 403-456.
- Hirsch, P.M.** (1981a). On not learning from one's own mistakes. A reanalysis of Gerbner, et al.'s finding on cultivation analysis, part II. *Communication Research*, 8, 3-37.
- Hirsch, P.M.** (1981b). Distinguishing good speculation from bad theory. Rejoinder to Gerbner et al. *Communication Research*, 8, 39-72.
- Hughes, M.** (1980). The fruits of cultivation analysis. A re-examination of the effects of television watching on fear of victimization, alienation and the approval of violence. *Public Opinion Quarterly*, 44, 287-302.
- Hustings, M.** (1992). *Amerikanisering van het Nederlandse televisie-aanbod*. Doctoraalscriptie. Nijmegen: Vakgroep Communicatiewetenschap, Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Jöreskog, K.G.**, & Sörbom, D. (1989). *LISREL 7 user's reference guide*. Chicago: Scientific Software.
- Jöreskog, K.G.**, & Sörbom, D. (1993). *LISREL 8 user's reference guide*. Chicago: Scientific Software International.
- Morgan, M.** (1983). Symbolic victimization and real-world fear. *Human Communication Research*, 9, 146-157.
- Morgan, M.** (1984). Heavy television viewing and perceived quality of life. *Journalism Quarterly*, 61, 499-504+740.
- Morgan, M.** (1986). Television and the erosion of regional diversity. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 30, 123-139.
- Morgan, M.**, & Signorielli, N. (1990). Cultivation analysis. Conceptualization and methodology. In N. Signorielli & M. Morgan (Eds.), *Cultivation analysis. New directions in cultivation research* (pp. 13-34). Londen: Sage.
- NOS / KLO** (1994). *Jaaroverzicht continu onderzoek 1993 (B94-002)*. Hilversum: NOS / KLO.
- Pfau, M.**, Mullen, L.J., Deidrich, T., & Garrow, K. (1995). Television viewing and public perceptions of attorneys. *Human Communication Research*, 21, 3, 307-330.
- Potter, W.J.** (1986). Perceived reality and the cultivation hypothesis. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 30, 159-174.
- Potter, W.J.** (1991). The linearity assumption in cultivation research. *Human Communication Research*, 17, 562-583.
- Potter, W.J.** (1994). Cultivation theory and research. A methodological critique.

Journalism Monographs 147. Columbia: University of South Carolina.

Potter, W.J., & Chang, I.C. (1990). Television exposure measures and the cultivation hypothesis. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 34, 335-350.

Rouner, D. (1984). Active television viewing and the cultivation hypothesis. *Journalism Quarterly*, 61, 168-174.

Rubin, A.M., Perse, E.M., & Taylor, D.S. (1988). A methodological investigation of cultivation. *Communication Research*, 15, 107-134.

Rutten, P. (1994). De culturele indicatorenbenadering in de veranderende communicatiewetenschap. In F. van Raaij, G. Schuijt, J. Stappers, J. Wieten, C. van Woerkum & C. van der Linden (red.), *Communicatie en informatie. Een stand van zaken* (pp. 107-135). Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.

Scheepers, P., Felling, A., & Peters, J. (1990). Social conditions, authoritarianism, and ethnocentrism. *European Sociological Review*, 6(1), 13-29.

Scheepers, P., Felling, A., & Peters, J. (1992). Anomie, authoritarianism and ethnocentrism. Update of a classic theme and an empirical test. *Politics and the Individual*, 2(1), 43-60.

Srole, L. (1956). Social integration and certain corrolaries. *American Sociological Review*, 21, 709-716.

Stappers, J.G., Reijnders, A.D., & Möller, W.A.J. (1990). *De werking van de massamedia*. Amsterdam: De Arbeiderspers.

Te Grotenhuis, M., & Scheepers, P. (1995). *Sociaal-culturele situatie van de Nijmeegse bevolking 1994*. Amsterdam: Steinmetz Archief. [Datadocumentatie Amsterdam]

Van Donselaar, J., & Van Praag, C. (1983). *Stemmen op de Centruumpartij: de opkomst van anti-vreemdelingenpartijen in Nederland*. Leiden: Rijksuniversiteit Leiden.

Van Dijk, T. (1991). *Racism and the press*. Londen: Routledge.

Van Dijk, T. (1993). *Elite discourse and racism*. Londen: Routledge.